

*До разової спеціалізованої вченої ради
в Інституті держави і права імені
В. М. Корецького Національної
академії наук України*

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Тичини Дмитра Михайловича на дисертацію Колісника Сергія
Володимировича «Безгосподарське використання земель в Україні:
кримінологічна характеристика та протидія», подану на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081
«Право»**

Ступінь актуальності обраної теми

Актуальність дисертаційного дослідження Колісника Сергія Володимировича «Безгосподарське використання земель в Україні: кримінологічна характеристика та протидія» не викликає сумнівів, оскільки обрана тема безпосередньо пов'язана з охороною одного з найважливіших об'єктів національного багатства України, забезпеченням екологічної, економічної та продовольчої безпеки держави, а також із формуванням ефективної системи кримінологічної протидії кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин.

Відповідно до ст. 14 Конституції України земля визнається основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Зміст цієї конституційної норми має не лише декларативне, а й глибоке кримінологічне значення, оскільки покладає на державу обов'язок формувати ефективну систему охорони земельних ресурсів, забезпечувати їх раціональне використання, збереження родючості ґрунтів, недопущення деградації, забруднення, засмічення, виснаження, ерозії та інших небезпечних процесів. Земля в українських реаліях виступає не просто національним багатством, природним об'єктом, а економічною, екологічною основою національної безпеки, а тому будь-які протиправні посягання на її стан повинні розглядатися крізь призму публічного інтересу, сталого розвитку та захисту майбутніх поколінь.

Особливого значення обрана тема набуває з огляду на безгосподарське використання земель, яке за своєю соціально-правовою природою становить екологічно деструктивну кримінальну практику, наслідки якої проявляються у погіршенні якісного стану земель, втраті їх продуктивного потенціалу, порушенні екологічної рівноваги, зниженні економічної ефективності аграрного сектору та створенні ризиків для продовольчої безпеки держави.

Наявність воєнного чинника істотно посилює актуальність дослідження. Повномасштабна збройна агресія РФ проти України спричинила не лише людські, інфраструктурні й економічні втрати, а й масштабні негативні наслідки для довкілля, зокрема земельних ресурсів. Воєнні дії, мінування територій, вибухи боєприпасів, руйнування промислових і аграрних об'єктів, забруднення ґрунтів токсичними речовинами, пошкодження меліоративних систем, лісових масивів, сільськогосподарських угідь і природоохоронних територій формують новий рівень екологічної небезпеки. За таких умов безгосподарське використання земель не лише поглиблює довоєнні проблеми нерационального землекористування, а й накладається на воєнно зумовлену деградацію земель, що потребує посилення кримінологічного, кримінально-правового, організаційного та превентивного реагування.

Воєнний стан також змінив умови функціонування державного контролю, правоохоронної системи, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання. Обмеженість ресурсів, переміщення населення, ускладнення доступу до окремих територій, тимчасова окупація частини земель, підвищена потреба у швидкому господарському використанні ресурсів, а також концентрація управлінської уваги на оборонних завданнях об'єктивно знижують ефективність виявлення, фіксації та припинення кримінально протиправних посягань у сфері землекористування. Саме тому дослідження безгосподарського використання земель у сучасних умовах має не лише теоретичне, а й виключно праксеологічне значення для формування заходів протидії.

Наукова своєчасність дослідження обумовлена також тим, що проблематика безгосподарського використання земель тривалий час не отримувала належного комплексного висвітлення саме у кримінологічному вимірі. У правовій науці здебільшого аналізувалися питання кримінально-

правової охорони земель, юридичної відповідальності за порушення земельного законодавства або окремих складів кримінальних правопорушень проти довілля. Водночас безгосподарське використання земель як самостійний кримінологічний феномен, із властивими йому детермінантами, формами прояву, регіональними особливостями, латентністю, типологією правопорушників та системою протидії, потребувало окремого дисертаційного опрацювання. Саме наявність такого наукового запиту обґрунтована у дослідженні, де зазначено, що дисертація належить до перших комплексних праць, спрямованих на формування цілісної системи знань про протидію безгосподарському використанню земель в Україні (с. 9 дисертації).

З огляду на викладене, тема дисертаційного дослідження С. В. Колісника є безперечно актуальною, своєчасною та суспільно значущою, а її розроблення відповідає потребам кримінологічної науки, інтересам забезпечення національної безпеки України щодо збереження національного багатства, а також практичним потребам правоохоронного сектору й громадськості в умовах воєнного стану і майбутнього післявоєнного відновлення. Обрана дисертантом проблематика має належне теоретичне підґрунтя, очевидну прикладну спрямованість і становить важливий напрям подальшого розвитку наукових засад протидії кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Науковий рівень дисертаційного дослідження та наукових публікацій С. В. Колісника відповідає вимогам, що висуваються до робіт на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право.

Робота виконана в Інституті держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України відповідно до Кіотської декларації щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права (Чотирнадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Кіото, Японія, 2021 р.); Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ

Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24.03.2021 р. № 119/2021); Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 р. № 1363-р.); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023), а також у межах теми науково-дослідної роботи відділу проблем кримінальної юстиції та кримінології (відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою) «Злочини в умовах війни в Україні: проблеми запобігання, криміналізації та реалізації кримінальної відповідальності» (2023 р. – 2025 р., номер державної реєстрації 0122U201164).

Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовано в дисертації, відображено у 10 наукових публікаціях, серед яких 4 статті опубліковано у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України (усі статті мають активний ідентифікатор DOI (Digital Object Identifier), та 6 праць апробаційного характеру. Вони відображають наукову новизну обраної С. В. Колісником теми.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях

Дисертація С. В. Колісника за своїм характером і змістом є одним із перших в Україні комплексних наукових досліджень безгосподарського використання земель як кримінологічного феномену, а також теоретико-прикладних засад протидії таким кримінальним правопорушенням. Роботу присвячено з'ясуванню соціально-правової та кримінологічної природи безгосподарського використання земель (розділ 1), визначенню його кількісних і якісних показників, рівня, динаміки, структури, географії та латентності, встановленню детермінант, що зумовлюють поширення відповідних кримінальних практик, а також характеристиці осіб, які вчиняють такі кримінальні правопорушення (розділ 2). Важливим у

дослідженні є розроблення цілісної системи протидії безгосподарському використанню земель, що охоплює загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання (с. 165 дисертації), а також формулювання рекомендацій щодо вдосконалення кримінально-правового регулювання, правозастосовної діяльності та міжвідомчої взаємодії уповноважених суб'єктів у сфері охорони земель (розділ 3).

Окремі результати і висновки, які з них слідують мають достатній ступінь наукової новизни, зокрема:

- сформульовано понятійно-категоріальний апарат, зокрема поняття безгосподарського використання земель, яке у широкому розумінні визначено як різновид екологічної злочинності, що проявляється у відносно масових і стійких кримінальних практиках у сфері землекористування, а також акцесорних і супутніх до нього форм кримінальної активності; у вузькому значенні безгосподарське використання земель розуміється як екологічно деструктивна кримінальна практика у сфері землекористування, діяльнісними проявами якої є: невиконання або неналежне виконання власниками земельних ділянок або землекористувачами обов'язку охорони земель під час здійснення господарської діяльності, що має своїм наслідком деградацію ґрунтів (підрозділ 1.2, с. 48–49); пасивна протиправна поведінка спеціально зобов'язаних суб'єктів (для яких встановлено обов'язок проведення рекультивації порушених внаслідок дослідно-промислової розробки родовищ бурштину чи видобування бурштину земель), яка полягає у бездіяльності щодо запобігання розвитку екологічно небезпечної ситуації та невжиття необхідних заходів для її стримування і недопущення шкідливих наслідків і, відтак, незапобігання завданню шкоди землям як об'єкту кримінально-правової охорони (підрозділ 1.2, с. 49);

- розроблені напрями вдосконалення кримінально-правових засад протидії безгосподарському використанню земель; наукові положення щодо доцільності побудови диспозиції ч. 1 ст. 254 КК України як бланкетної, в якій діяння сформульовано найбільш узагальнено з відсиланням до приписів земельного законодавства, диференціації кримінальної відповідальності шляхом введення у склади кримінальних правопорушень кваліфікуючих ознак, зокрема за вчинення безгосподарського використання земель за попередньою змовою групою осіб, службовою особою з використанням

службового становища, в зоні надзвичайної екологічної ситуації, щодо особливо цінних земель, а також, якщо воно спричинило тяжкі наслідки (підрозділ 1.3, с. 78–86);

- на основі довгострокового кримінологічного аналізу безгосподарського використання земель в Україні (23 роки) розкрито зміст і надано кримінологічну інтерпретацію узагальнюючим показникам безгосподарського використання земель, зокрема його рівню, інтенсивності, динаміці, структурі та географії (підрозділ 2.1, с. 87–112);

- визначено найбільш вагомі фактори латентності безгосподарського використання земель, найбільш латентні форми його вчинення та оцінено рівень їх латентності: вирощування фермерами, агрокомпаніями, іншими сільгоспвиробниками на одних і тих же полях однотипних с.-г. культур (недотримання сівозмін), неправильне зрошення, переущільнення ґрунтів внаслідок утрамбовки важкою агротехнікою, надмірне та повсюдне розорювання земель, що призводить до їх деградації – 98,3 %; некоректне застосування мінеральних речовин і пестицидів, забруднення ґрунтів важкими металами та відходами, зараження збудниками хвороб – 98,0 % (підрозділ 2.1, с. 105–107);

- розкрити елементів кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють безгосподарське використання земель, та їх специфічні ознаки: повна відсутність неповнолітніх у структурі осіб досліджуваної категорії; порівняно висока кримінальна активність не тільки осіб зрілого віку, але й похилого віку; невеликі частки категорій, які, відповідно до назви та диспозиції ст. 254 КК України, мали б бути домінуючими у структурі засуджених (підрозділ 2.2, с. 115–124);

- здійснено типологізацію осіб, які вчиняють безгосподарське використання земель, в результаті якої запропоновано розподіл таких осіб за критеріями соціального статусу і мотивації злочинної поведінки з виділенням і науковим описом таких категорій: господар-селянин; корисливо-експлуататорський тип; латифундист; наймит; легковажно-безвідповідальний тип (підрозділ 2.2, с. 127–134);

- обґрунтовані наукове знання про криміногенні чинники безгосподарського використання земель: політико-правові; соціально-економічні; організаційно-управлінські; воєнні; культурно-психологічні.

Результати експертного опитування надали змогу визначити найбільш вагомі з них: прагнення землекористувачів отримати максимальний прибуток від використання земель; недоліки та прогалини земельної реформи в Україні; недоліки, зловживання (зокрема корупція) у правозастосовній діяльності контролюючих і правоохоронних органів (підрозділ 2.3, с. 135–150);

– надано опис основним категоріям системи протидії безгосподарському використанню земель та її механізму, праксеологічно визначальними елементами якого визнано структурно-функціональний та організаційно-управлінський компоненти, спрямовані на системне підвищення ефективності державного управління, усунення корупційного потурання, вдосконалення економічних стимулів і формування високої екологічної культури суспільства, впровадження сучасних систем кримінологічної інформації та науково-аналітичного супроводу діяльності суб'єктів протидії, розвитку моніторингово-аналітичних інструментів, належного кадрового й фінансового забезпечення (підрозділ 3.1, с. 157–177);

– запропоноване наукове бачення системи суб'єктів протидії безгосподарському використанню земель з визначенням їх функціональної ролі; обґрунтування ключового координуючого значення Спеціалізованої екологічної прокуратури у забезпеченні взаємодії правоохоронних і контролюючих органів, концентрації та аналізі кримінологічної інформації, узагальненні правозастосовних проблем і формуванні превентивних орієнтирів державної політики (підрозділ 3.1, с. 171–172).

У контексті предмета дослідження варто підкреслити важливість формування дисертантом цілісної системи протидії безгосподарському використанню земель, що ґрунтується на засадах системності, міжвідомчої координації та стратегічного планування, поєднуючи репресивні й превентивні заходи. Зокрема, у дисертації надано опис основних категорій системи протидії безгосподарському використанню земель та її механізму, праксеологічно значущими елементами якого визначено структурно-функціональний та організаційно-управлінський компоненти; розкрито загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний рівні протидії, а також глобальний, національний, регіональний, місцевий і галузевий рівні її реалізації. Відзначається, що загальносоціальне запобігання становить фундамент системи протидії таким правопорушенням, оскільки

охоплює економічні, правові, культурні, управлінські та інституційні заходи, спрямовані на усунення детермінуючих чинників; спеціально-кримінологічний напрям формує систему цілеспрямованих дій, що охоплює правоохоронну, судову, контрольну, фінансову та міжнародну компоненти й має забезпечити реальне зниження криміногенної активності шляхом поєднання репресивних, відновлювальних та превентивно-аналітичних механізмів; індивідуальне запобігання розглядається як комплексна адресна система, що поєднує кримінологічне прогнозування, соціально-правовий патронаж, заходи переконання і нейтралізації ситуативних ризиків, оперативне супроводження та правове реагування. Вагомого значення у цьому аспекті набувають удосконалення державного управління у сфері охорони земель, реформування державного екологічного контролю, розвиток моніторингово-аналітичних інструментів, формування високої екологічної культури суспільства, усунення корупційного потурання, належне кадрове й фінансове забезпечення суб'єктів протидії, а також застосування економічного кримінально-правового інструментарію, зорієнтованого на повне або часткове відновлення втраченого корисного потенціалу земель (підрозділи 3.1–3.3).

Основні положення дисертаційного дослідження опубліковані в фахових виданнях України, а також представлені у вигляді доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних заходах. Публікації повністю відповідають предмету дослідження і вирішують завдання, що були поставлені в дисертації. Результати і положення дисертації, які виносяться на захист відповідають всім нормативно-правовим вимогам на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають достатній ступінь наукової новизни та практичне значення. Таким чином дисертаційне дослідження Колісника Сергія Володимировича виконане на достатньому науково-методологічному рівні.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість результатів, положень і висновків дисертаційної роботи С. В. Колісника не викликає зауважень. Вони послідовно

аргументовані у змісті дисертаційного дослідження та ґрунтуються на власних наукових судженнях автора, опрацюванні значного масиву нормативних, статистичних, емпіричних і правозастосовних матеріалів, їх системному аналізі й узагальненні. Подані пропозиції щодо кримінологічної характеристики та протидії безгосподарському використанню земель в Україні оформлені належним чином, мають важливе теоретичне та практичне значення, оскільки спрямовані на удосконалення кримінально-правових, кримінологічних, організаційно-управлінських, контрольних і превентивних засад охорони земель. Висновки дисертаційної роботи відображають результати проведеного дослідження, а сформульовані рекомендації логічно випливають із його мети, завдань, предмета та емпіричної бази.

Емпіричну базу дисертації складають дані державної статистичної звітності, зокрема матеріали Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України; 120 вироків і 85 ухвал суду щодо кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачено ст. 254 КК України, що перебували на розгляді у судах у період з 2009 по 2025 рр.; довідкова інформація Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Державної служби України з питань геодезії, картографії та кадастру, аналітичні матеріали про стан злочинності на території держави, інші довідково-публіцистичні та аналітичні матеріали, присвячені проблематиці безгосподарського використання земель в Україні. Крім того, у дисертаційному дослідженні використано результати проведеного автором експертного опитування 159 респондентів, зокрема прокурорів, суддів, слідчих Національної поліції, представників органів екологічного контролю та науковців, а також особистий практичний досвід здобувача в правоохоронних органах.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Результати дослідження, що виносяться на захист, отримані завдяки всебічному використанню комплексного підходу, який передбачає поєднання

загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання, обраних з урахуванням специфіки предмета дисертаційної роботи. Метод узагальнення використано для вивчення наукових підходів, концепцій і дискусій щодо безгосподарського використання земель та протидії цьому кримінологічному феномену. *Догматичний* метод застосовано для аналізу нормативного визначення досліджуваної діяльності та відповідальності за неї, а *логіко-семантичний* – для дослідження поняттєвого апарату дисертаційної роботи, зокрема формулювання поняття безгосподарського використання земель і мети протидії таким кримінальним правопорушенням. *Діалектичний* метод пізнання дав змогу комплексно дослідити проблему криміналізації безгосподарського використання земель, обґрунтувати соціальну зумовленість кримінальної відповідальності за такі діяння, а також визначити актуальність, мету, завдання та етапи дослідження. *Історичний* метод використано для прогнозування ймовірних напрямів і тенденцій безгосподарського використання земель, дослідження правозастосовної практики, з'ясування тенденцій розвитку законодавства у сфері охорони земель, відстеження процесів криміналізації та пеналізації досліджуваних посягань. *Системний* метод надав можливість розглянути безгосподарське використання земель як об'єкт кримінологічного дослідження з урахуванням специфіки базових, акцесорних і супутніх кримінальних практик, а також сукупності детермінуючих і супровідних явищ, що впливають на його відтворення. Метод *статистичного спостереження* застосовано для збирання та опрацювання статистичної інформації про рівень, латентність, динаміку, структуру і географію безгосподарського використання земель; *опитування* та метод *експертних оцінок* – для виявлення рівня його латентності й криміногенних факторів; метод *контент-аналізу* – при опрацюванні матеріалів медіа, кримінальних проваджень, судових вироків та ухвал; *герменевтичний* метод – для тлумачення норм права і характеристики правових факторів безгосподарського використання земель. Сукупне використання зазначених методів забезпечило комплексне, обґрунтоване й системне вивчення кримінологічної характеристики та протидії безгосподарському використанню земель в Україні.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження

Сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані в:

- *науково-дослідницькій діяльності* – як основа для подальшого дослідження проблем протидії безгосподарському використанню земель;
- *правотворчій діяльності* – для подальшого удосконалення положень Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення;
- *освітній діяльності* – для використання в навчальному процесі під час вивчення дисциплін «Кримінологія», «Кримінальне право», «Земельне право», «Екологічне право» та спецкурсу «Порівняльне земельне право» (акт впровадження дисертаційного дослідження у навчальний процес та наукову діяльність Ужгородського національного університету від 04.12.2025 р.);
- *правозастосовній діяльності* – для використання в практичній роботі Державної екологічної інспекції України та її територіальних органів (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у правозастосовну діяльність Державної екологічної інспекції у Вінницькій області від 08.12.2025 р.).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

У цілому дисертація С. В. Колісника є системним, цілісним та комплексним дослідженням, що складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які налічують дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 285 сторінок, з яких основний текст дисертації – 239 сторінок, список використаних джерел – 32 сторінки і містить 311 найменувань, додатки викладено на 14 сторінках. У роботі відповідно до обраної мети і завдань здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає у наданні кримінологічної характеристики безгосподарського використання земель та формуванні на цій основі цілісної системи наукових знань про протидію його відтворенню в Україні. Усі розділи роботи логічно поєднані єдиною метою – комплексним розкриттям

безгосподарського використання земель як кримінологічного феномену, що охоплює дослідження стану наукової розробленості цієї проблематики, визначення соціальних і системно-правових передумов криміналізації відповідних діянь, аналіз кількісних і якісних показників, структури, динаміки, географії та латентності таких кримінальних правопорушень, характеристику осіб, які їх вчиняють, з'ясування детермінант, а також розроблення системи й механізму протидії безгосподарському використанню земель в Україні.

Розроблені дисертантом концептуальні положення становлять наукове підґрунтя для подальшого вдосконалення кримінологічної політики у сфері охорони земель, розвитку кримінально-правових, організаційно-управлінських, контрольних, інформаційно-аналітичних і превентивних механізмів протидії безгосподарському використанню земель. Вагомого значення набувають сформульовані у роботі положення щодо удосконалення ст. 254 КК України, диференціації кримінальної відповідальності, підвищення ефективності кримінально-правового реагування, формування системи загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання, а також посилення міжвідомчої взаємодії суб'єктів, уповноважених на охорону земель і протидію кримінальним правопорушенням у сфері землекористування.

Проведене дисертантом дослідження є завершеним, а його зміст дає підстави зробити висновок про належний науковий рівень виконаної роботи. За результатами дисертації сформульовано теоретичні положення, пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства та практичні рекомендації, які розкривають зміст предмета дослідження і мають значення для розвитку кримінологічної науки, правозастосовної практики, діяльності органів екологічного контролю, прокуратури, правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, а також для формування ефективної системи протидії кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані результати дисертаційного дослідження С. В. Колісника щодо кримінологічної характеристики та протидії безгосподарському використанню земель в Україні рекомендуються для використання у діяльності закладів вищої освіти, у науково-дослідних розробках установ та організацій, а також дослідниками під час підготовки наукових статей, монографій, планування кримінологічних, кримінально-правових, земельно-правових та еколого-правових досліджень з проблем охорони земель і запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля. Крім того, сформульовані у дисертації положення, висновки та рекомендації можуть бути використані у правотворчій діяльності під час удосконалення кримінального, адміністративного, земельного й екологічного законодавства, у правозастосовній практиці органів прокуратури, правоохоронних органів, Державної екологічної інспекції України та її територіальних органів, органів місцевого самоврядування, а також у діяльності інших суб'єктів, уповноважених на забезпечення раціонального використання, охорони, моніторингу та відновлення земельних ресурсів.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Позитивно оцінюючи наукову роботу С. В. Колісника, необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. У дисертації С. В. Колісника ґрунтовно розкрито систему та механізм протидії безгосподарському використанню земель, визначено структурно-функціональний та організаційно-управлінський компоненти такого механізму, охарактеризовано загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний рівні протидії, а також обґрунтовано значення міжвідомчої взаємодії правоохоронних і контролюючих органів у сфері охорони земель (підрозділ 3.1, с. 157–177). Водночас, на думку опонента, у роботі потребує додаткової уваги питання співвідношення протидії безгосподарському використанню земель із концепцією

забезпечення кримінологічної безпеки у сфері земельних відносин, що дозволило б посилити концептуальну завершеність запропонованої системи протидії, оскільки акцент зміщувався б не лише на мінімізацію кількості кримінальних правопорушень, а й на досягнення реального стану безпеки земельних ресурсів, зменшення масштабів екологічної шкоди, нейтралізацію криміногенного тиску на аграрну сферу, підвищення ефективності державного екологічного контролю та недопущення відтворення небезпечних практик землекористування. Особливого значення таке положення набуває з огляду на виокремлені дисертантом політико-правові, соціально-економічні, організаційно-управлінські, воєнні та культурно-психологічні детермінанти безгосподарського використання земель (підрозділ 2.3, с. 135–150), які фактично формують систему кримінологічних загроз у сфері землекористування. Отже, робота лише виграла б від окремого формулювання концепції кримінологічної безпеки у сфері землекористування із визначенням її об'єкта, суб'єктів забезпечення, основних загроз, критеріїв оцінювання та місця заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного й індивідуального запобігання у досягненні такого стану.

2. Заслуговує на підтримку запропонований у підрозділах 1.2 та 1.3 підхід до характеристики безгосподарського використання земель як об'єкта кримінологічного дослідження, а також обґрунтування соціальних і системно-правових передумов криміналізації відповідних діянь. Дисертант слушно формулює широке і вузьке розуміння безгосподарського використання земель, пов'язуючи його з екологічно деструктивними кримінальними практиками у сфері землекористування, деградацією ґрунтів, невиконанням або неналежним виконанням обов'язку охорони земель та невжиттям спеціально зобов'язаними суб'єктами заходів щодо рекультивації порушених земель (с. 48–49). Водночас, на думку опонента, у роботі варто було б більш детально обґрунтувати критерії розмежування безгосподарського використання земель із суміжними порушеннями земельного, екологічного, адміністративного та кримінального законодавства, зокрема із забрудненням або псуванням земель, незаконним видобуванням корисних копалин, самовільним зайняттям земельної ділянки, службовими зловживаннями у сфері розпорядження землями та порушеннями правил охорони довкілля.

3. У підрозділі 3.1 дисертант ґрунтовно розкриває систему та механізм протидії безгосподарському використанню земель, виокремлює структурно-функціональний та організаційно-управлінський компоненти, визначає рівні протидії, а також обґрунтовує значення Спеціалізованої екологічної прокуратури у забезпеченні взаємодії правоохоронних і контролюючих органів (с. 157–177). Такий підхід є науково обґрунтованим і практично значущим. Водночас окремі положення щодо системи суб'єктів протидії потребують більш детального праксеологічного розкриття. Зокрема, доцільно було б чіткіше визначити функціональне співвідношення між органами прокуратури, органами Національної поліції, Державною екологічною інспекцією України, Держгеокадастром, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами, які беруть участь у виявленні, документуванні, припиненні та запобіганні безгосподарському використанню земель, зокрема щодо інформаційно-аналітичного обміну, порядку передання матеріалів між контролюючими та правоохоронними органами, алгоритмів реагування на виявлені ознаки деградації земель, критеріїв оцінювання ефективності міжвідомчої взаємодії тощо. Така деталізація дозволила б надати запропонованій системі протидії не лише концептуального, а й більш виразного прикладного характеру.

4. Заслужують на увагу висновки дисертанта щодо істотної невідповідності законодавчої та правозастосовної пеналізації, домінування штрафів мінімального розміру, фактичного незастосування окремих видів покарань, а також доцільності орієнтації кримінально-правового впливу на відновлення втраченого корисного потенціалу земель (підрозділ 3.2, с. 178–194). Водночас варто було б конкретизувати, яким чином у межах кримінально-правового реагування має визначатися розмір шкоди, завданої земельним ресурсам, як повинна оцінюватися втрата продуктивного або екологічного потенціалу земель, які критерії мають враховуватися при призначенні штрафу, додаткового покарання чи інших заходів кримінально-правового характеру, а також як забезпечити реальне виконання обов'язку з відновлення порушених земель. Більш детальне розкриття таких питань посилило б практичну цінність авторської позиції щодо переходу від

формально-каральної до відновлювально-превентивної моделі кримінально-правового впливу.

5. У підрозділі 3.3 дисертант комплексно характеризує основні напрями запобігання безгосподарському використанню земель, розкриваючи загальносоціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний рівні превентивної діяльності. Позитивної оцінки заслуговує те, що загальносоціальне запобігання розглядається як фундамент системи протидії, спеціально-кримінологічний напрям – як система цілеспрямованих правоохоронних, судових, контрольних, фінансових та міжнародних заходів, а індивідуальне запобігання – як система кримінологічного прогнозування, соціально-правового патронажу, переконання, нейтралізації ситуативних ризиків, оперативного супроводження та правового реагування (підрозділ 3.3, с. 195–224). Водночас запропоновані напрями запобігання потребують більшої конкретизації щодо механізмів їх реалізації в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України, зокрема щодо земель, які зазнали мінування, забруднення вибухонебезпечними предметами, пошкодження внаслідок бойових дій, тимчасової окупації або неконтрольованого господарського використання на деокупованих територіях.

Висловлені зауваження носять переважно уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити автора до наукової дискусії та врахувати зазначені побажання у подальшій науковій розробці проблематики дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено (довідка Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України від 15.05.2026 р. №126/21). Дисертаційна робота Колісника Сергія Володимировича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота **Колісника Сергія Володимировича «Безгосподарське використання земель в Україні: кримінологічна характеристика та протидія»**, подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні кримінологічних задач спрямованих на удосконалення практики протидії кримінальним правопорушенням.

2. Дисертація «Безгосподарське використання земель в Україні: кримінологічна характеристика та протидія» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – **Колісник Сергій Володимирович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Дмитро ТИЧИНА

Підпис засвідчую:

**Проректор
Національної академії внутрішніх справ
полковник поліції**

Олег ТАРАСЕНКО